

De structuur van *Phrasal Names*

JAN ODIIK*

I Inleiding

De generatieve grammatica heeft zich in de afgelopen decennia initieel onder aanvoering van Chomsky (maar later ook door andere onderzoekers) vooral beziggehouden met een onderzoeksprogramma waarin getracht wordt taal- en constructiespecifieke regels te reduceren tot eigenschappen van lexicale items en algemene principes om syntactische objecten te vormen. Daarbij is zonder enige twijfel grote vooruitgang geboekt. Gedeeltelijk was die vooruitgang mogelijk doordat deze pogingen beperkt werden tot de 'kerngrammatica', een deel van de grammatica van natuurlijke taal dat abstraheert van constructies die niet herleid kunnen worden tot eigenschappen van lexicale items en algemene principes. Hoewel er niets op tegen is die abstractie te maken (die moet gerechtvaardigd worden door het succes dat men bereikt in het onderzoeksprogramma), dient men zich te blijven realiseren dat er natuurlijk meer is in natuurlijke taal dan die kerngrammatica. Andere, meer idiosyncratische, taal- en constructiespecifieke verschijnselen zijn het ook waard om bestudeerd te worden en de bestudering ervan kan ook belangrijke bijdragen leveren aan de studie van algemene eigenschappen van natuurlijke taal. Geert Booij's *Construction Morphology* kan gezien worden als een belangrijke bijdrage hieraan voor de morfologie (en bepaalde aspecten van de syntaxis) van het Nederlands.

Ik ben zelf al lang niet meer actief in de theoretische taalkunde, maar kan de aandacht voor taal- en constructiespecifieke regels bijzonder waarderen omdat ik lange tijd gewerkt heb aan de grammatica's voor het automatisch vertaalsysteem Rosetta (Rosetta 1994, Odijk 1993).¹ Daartoe moesten veel verschijnselen beschreven worden die niet tot algemene principes herleid kunnen worden of waarvan (nog) geen analyses voorhanden waren waar een dergelijke reductie voor bekend was. Bovendien dienden de Rosetta-grammatica's om om te kunnen gaan met idiomatische uitdrukkingen en andere typen van meerwoordsexpressies (Schenk 1994). Ik heb daarenboven speciale interesse voor Booij's hoofdstuk 7 omdat ik zelf in het verleden een analyse heb voorgesteld van bepaalde types A+N constructies die Booij in dit hoofdstuk bespreekt (Odijk 1992).

Een belangrijk aspect dat benadrukt wordt in *Construction Morphology* is dat grotere eenheden dan syntactische primitieven *als geheel* afgebeeld moeten worden op een betekenis.

* UiL-OTS, Trans 10, 3512 JK Utrecht. E-mail: j.odijk@uu.nl.

1 Het hierbij gebruikte grammaticale kader (*M-grammatica*), was geïnspireerd op Montague-grammatica maar met incorporatie van veel aspecten van de transformationeel-generatieve grammatica.

Het is eigenlijk merkwaardig dat dit aspect vrijwel geen enkele rol speelt in het ontwerp van de universele grammatica in andere taalkundige benaderingen, zoals bijvoorbeeld de Chomskyaanse benadering waarin geprobeerd wordt zoveel mogelijk aspecten van de (universele) grammatica verder te reduceren tot interfacecondities (Chomsky 1995). Dezelfde onderzoekers verdedigen immers ook de autonomie van de syntaxis, en onder assumptie van de autonomie van de syntaxis zou men precies verwachten dat de primitieven van de syntaxis en de primitieven van het conceptueel-intentionele systeem *niet* perfect met elkaar corresponderen. *Construction Morphology* biedt een concreet voorstel om dit (volgens mij fundamentele) gegeven van natuurlijke taal te representeren, terwijl de Chomskyaanse benadering er simpelweg niets over zegt en eerder neigt naar een perfecte match tussen syntactische en conceptueel-intentionele primitieven.²

Hoewel *Construction Morphology* en, meer algemeen, grammaticale benaderingen in het *Construction Grammar* kader, positief beoordeeld moeten worden op grond van de bovengenoemde aspecten, kan dit alleen tot bevredigende beschrijvingen leiden indien er tegelijkertijd naar gestreefd wordt zo veel mogelijk aspecten van een constructie af te leiden uit constructieonafhankelijke en waar mogelijk zelfs taalafhankelijke ingrediënten. In de Rosetta-grammatica's hebben we veel verschillende constructies niet in hun geheel kunnen reduceren, maar daar toch wel degelijk gemeenschappelijke elementen uit geïsoleerd en apart beschreven (Odijk 1993). Zo is bijvoorbeeld de syntaxis van de positie van de persoonsvorm in het Nederlands identiek in een reeks van constructies zoals mededelende zinnen, ja-nee vragen, wh-vragen, imperatiefzinnen, onderschikkende conditionele zinnen met initieel werkwoord, etc. Als we dit niet zouden doen zouden we evident syntactische generalisaties missen, en zou het moeilijker worden alle feiten correct te beschrijven en de grammatica te onderhouden. Binnen het kader dat Booij aanhoudt is er een netwerk van schema's en overerving om dit te bereiken. Maar het is mij niet duidelijk of alle benodigde schema's gekarakteriseerd kunnen worden als *constructies*: wat zou bijvoorbeeld de betekenis van persoonsvormsplaatsing zijn? Of, als dat niet als constructie beschreven wordt, hoe dan wel en kan dan toch de relevante generalisatie gevangen worden?

Voor idiomatische en andere meerwoordsuitdrukkingen moet het mogelijk zijn volledige syntactische structuren in het lexicon te representeren, en de Rosetta-grammatica's maken dat mogelijk. De *construction morphology* die Booij voorstelt biedt hier ook uitstekende mogelijkheden voor, zij het dat Booij hiervoor volledig gespecificeerde afgeleide structuren gebruikt. Dat brengt een enorme redundantie met zich mee, die impliciet blijft en pas expliciet kan worden door andere schema's in het netwerk te gebruiken als redundantieregels à la Jackendoff (1975). Theoretisch gezien is dat geen probleem, maar in concrete computationele implementaties is dat niet onderhoudbaar. In de Rosetta-grammatica's is voor een meerwoordsexpressie weliswaar ook een volledige structuur opgeslagen, zij het niet de afgeleide syntactische structuur maar de *afleidingsstructuur* (derivatieboom). De redundantie wordt daarmee expliciet gemaakt, en het biedt ook vele voordelen voor de onderhoudbaarheid van de grammatica's (Schenk 1993, Rosetta 1994).

2 Overigens zonder die mapping ooit expliciet te maken.

● 2 Phrasal Names

Laten we na deze algemene beschouwingen ons richten op hoofdstuk 7 van *Construction Morphology*. Dit hoofdstuk behandelt *phrasal names*, woordgroepen (*phrases*) die de benoemingsfunctie (*names*) delen met (complexe) woorden. Voorbeelden hiervan zijn *dikke darm*, *rode kaart*, *vrije trap*. Dergelijke woordgroepen dienen opgeslagen te zijn in het lexicon als lexicale eenheden. Booij bespreekt hoe de overeenkomsten tussen woorden en *phrasal names* beschreven kunnen worden zonder de verschillen ertussen te negeren. Van belang hierbij is dat ook woordgroepen (grotere eenheden dan woorden) lexicale eenheden kunnen zijn. Booij laat aan de hand van voorbeelden uit een reeks van Europese talen (Nederlands, Frans, Engels, Grieks) zien dat dergelijke *phrasal names* in allerlei vormen voorkomen: A+N of N+A, N+PP (met veel subtypes), genitief of possessieve Ns+N, en N+NP met NP in een appositiefunctie. Hij bespreekt vervolgens in meer detail *phrasal names* van de vorm A+N in het Grieks en het Nederlands.

Hoewel de beschrijving van de feiten degelijk en adequaat is, en Booij een indrukwekkende lijst van eigenschappen specifiek voor *phrasal names* behandelt, stelt de analyse die Booij voorstelt mij zeer teleur. Hij neemt een specifieke syntactische structuur ('constructie') voor A+N *phrasal names* aan die afwijkt van de normale structuur voor A+N combinaties, maar de argumenten die hij daarvoor aanvoert zijn volgens mij niet voldoende om deze speciale structuur te rechtvaardigen, en bepaalde feiten zijn er zelfs in strijd mee. De meeste verschijnselen volgen ook uit de simpele (en onafhankelijk noodzakelijke) aanname dat het hier om *lexicale eenheden* gaat met een volledig regelmatige syntactische structuur. En de verschijnselen die volgens mij (Odijk 1992) wel een afwijkende syntactische structuur rechtvaardigen (bijvoorbeeld *bijvoeglijk naamwoord*, *technisch directeur*) behandelt Booij door een verband te suggereren tussen afwezigheid van schwa en het karakter als *phrasal name*: dit verband is er volgens mij echter niet. Ik zal dit hieronder nader toelichten.

2.1 A+N *phrasal names*

Booij (p. 176) stelt dat "the adjective in these Dutch A+N phrases cannot be modified", en hij concludeert hieruit dat het daarom "does not project a phrase of its own", en "hence it is an A⁰ and not an AP". Bij deze beweringen moeten toch heel wat kanttekeningen gemaakt worden.

In de eerste plaats is de feitelijke bewering volgens mij onjuist. Zo heeft het Nederlands uitdrukkingen zoals *het toevallig wederkerend werkwoord* en *het verplicht wederkerend werkwoord* waarin de bijwoorden *toevallig* en *verplicht* wel degelijk het bijvoeglijk naamwoord *wederkerend* modificeren.

In de tweede plaats is Booij's conclusie dat het hier een A⁰ betreft en geen AP, zelfs al nemen we aan dat modificatie niet mogelijk is, merkwaardig, aangezien hij ook verwijst naar Sadler & Arnold (1994), die volgens hem dezelfde structuur hebben voorgesteld voor soortgelijke Engelse A+N constructen. Maar hoewel Sadler & Arnold inderdaad hier ook een A⁰ aannemen, laten zij wel degelijk toe dat prenominale A⁰'s bestaan uit een bepaling en een A⁰ hoofd – zie (Sadler & Arnold 1994: 214, principe 56 en voorbeeld 59). Met andere woorden, als Booij hier Sadler & Arnold volgt, dan helpt het niet het adjectief als A⁰ te karakteriseren om modificatie te voorkomen.

Misschien bedoelt Booij met zijn claim dat “the adjective in these Dutch A+N phrases cannot be modified”, dat zo’n adjectief niet gemodificeerd kan worden als de bepaling geen onderdeel is van de hele *phrasal name*. Dat is volgens mij wel correct, maar het is een eigenschap die schreeuwt om een verklaring die deze specifieke constructie overstijgt, en die niet beschreven moet worden door een stipulatie specifiek voor deze constructie. Hetzelfde geldt namelijk voor allerlei idiomatische uitdrukkingen: delen daarvan kunnen niet gemodificeerd worden door bepalingen die niet tot de uitdrukking behoren, en het volgt eigenlijk direct uit de definitie van *fixed expression* van Sprenger (2003: 4) die Booij citeert op p. 171: “word combination [...] that refers **as a whole** to a (linguistic) concept”. Als de A en de N samen de woordcombinatie vormen en als geheel verwijzen naar een concept, dan is er niets voor een bijwoord om (semantisch) te modificeren. Maar een bijwoord moet semantisch iets modificeren, en daarom zijn dergelijke constructies onwelgevoemd.³

De verwijzing naar Sadler & Arnold is in zoverre ook vreemd omdat Sadler & Arnold de structuur die Booij voorstelt voor *phrasal names* bestaande uit A+N juist voorstellen voor de normale constructie van een prenominale attributieve A plus een N in het Engels. Voor wat zij ‘lexical A-N constructions’ noemen stellen zij dat die eigenschappen vertonen “that suggest that they form strongly lexical constructions” (p. 210, voorbeeld (50)). En hoewel ze niet expliciet zijn over de syntactische structuur van deze ‘strongly lexical constructions’, beargumenteren ze wel dat normale A-N constructies niet gelijkgesteld kunnen worden aan deze ‘strongly lexical constructions’. Maar Booij neemt nu juist voor de Nederlandse ‘strongly lexical constructions’ de structuur aan die Sadler & Arnold aannemen voor normale A-N constructies (in het Engels). Dat alles maakt Booij’s bewering (p. 177) dat “This structure has also been proposed for similar English A+N constructions (Sadler & Arnold 1994)”, hoewel strikt gesproken niet incorrect, toch wel wat merkwaardig.

Kortom, de argumentatie die Booij aanvoert voor het schema voor deze constructies overtuigt mij niet zo. En er zijn nog meer overwegingen die het schema minder plausibel maken. Dit schema is specifiek voor deze constructies en verschilt van normale combinaties van AP+N⁰: daarmee wordt het dus als toevallig beschreven dat in deze *phrasal names* de A voorafgaat aan de N, en dat de congruentie tussen A en N op exact dezelfde wijze plaatsvindt als in reguliere nominale woordgroepen met een attributief gebruikt bijvoeglijk naamwoord.⁴ Dat is misschien nog wel te corrigeren door een additioneel schema aan te nemen dat generaliseert over deze twee constructies, maar dat wijst toch op een gemiste generalisatie en het zou daarom beter zijn als dit helemaal niet nodig was.

Booij besteedt speciale aandacht aan de A+N constructie, maar hij laat in het hoofdstuk zien dat *phrasal names* ook als andere syntactische structuren voorkomen (bijv. N+appositie, N P N in Romaanse talen, etcetera.). En naast A+N *phrasal names* zijn er ook

3 Hoewel de hoofdtekst het basisidee voor een dergelijke analyse schetst, valt hier nog veel meer over te zeggen. Zo kunnen er wel degelijk morfologische modificaties op het hoofd van de uitdrukking (bijv. meervoud, diminutievorming) zijn die semantisch de hele uitdrukking modificeren (‘bracketing paradoxen’). Voor diminutieven beschrijft Booij (p. 190, voorbeeld (43)) dit met behulp van een paradigmatische relatie. Maar dat is voor mij niet principieel genoeg: de eigenlijke vraag die beantwoord moet worden: waarom is zo’n paradigmatische relatie wel mogelijk voor diminutieven maar niet voor adverbia die syntactisch de A modificeren in *phrasal names*? Die vraag stelt Booij helaas niet eens.

4 Er is soms afwijkende congruentie in phrasal names, maar volgens mij niet tussen A en N. De afwijkende congruentie bespreken we beneden verder.

phrasal names van de vorm A+A+N, zoals *het Algemeen Beschaafd Nederlands*, *het Nieuw Burgerlijk Wetboek*, *het Centraal Schriftelijk Examen*, *het Nieuw Utrechts Dagblad*, etc. (niet vermeld door Booij), en van de vorm [Adv+A]+N, zoals boven aangegeven. Dit alles lijkt te suggereren dat dergelijke *phrasal names* specifieke gevallen zijn van normale productieve constructies, en dat schema's specifiek voor deze constructies niet nodig en ongewenst zijn. Tot slot dwingt de voorgestelde analyse Booij tot een opsplitsing van het *Lexical Integrity* principe in twee aparte principes (zie p. 177), ook een ongewenste situatie die bij voorkeur vermeden wordt.⁵

2.2 Afwijkende congruentie

Om de afwezigheid van de inflectieschwa in enkele van deze constructies te verantwoorden doet Booij *geen* beroep op de afwijkende syntactische structuur die hij voorstelt, terwijl volgens mij hier een afwijkende syntactische structuur heel goed te rechtvaardigen is. Booij stelt dat de afwezigheid van de schwa de benoemingsfunctie van deze NP's versterkt, en verwijst naar en citeert andere onderzoekers in verband hiermee. Maar de aanwezigheid of afwezigheid van schwa moet aan andere oorzaken dan de benoemingsfunctie of het *phrasal name* karakter van deze uitdrukkingen toegeschreven worden. Dat is evident (en wordt ook correct vermeld door Booij) voor uitdrukkingen als *het bijvoeglijk naamwoord* versus *de bijvoeglijke naamwoorden* (beide *phrasal names*, maar in het enkelvoud *zonder* en in het meervoud *met* schwa).⁶ Het is ook evident voor *het bijvoeglijk naamwoord* versus *de bijwoordelijke bepaling* (beide *phrasal names*, maar bij een onzijdige N *geen* en bij eenzijdige N *wel* een schwa). Men zou kunnen denken dat het contrast tussen *de taalkundig onderzoeker* versus *de goede onderzoeker* Booij's bewering ondersteunt. Inderdaad is er in de eerste uitdrukking wel sprake van een *phrasal name* en geen schwa, en in de tweede uitdrukking geen sprake van een *phrasal name* en wel een schwa. Maar deze uitdrukkingen verschillen in twee opzichten en zijn daarom geen minimale paren: het verschil in de keuze van het bijvoeglijk naamwoord en de daarbij behorende betekenis is onvermijdelijk en nodig om het minimale paar te vormen. Maar er is ook een verschil in de manier waarop het bijvoeglijk naamwoord (semantisch) modificeert. In het eerste geval gaat het uitsluitend om niet-intersectieve modificatie, in het tweede geval is de modificatie ambigu of vaag: het kan gaan om intersectieve modificatie of om niet-intersectieve modificatie. Dit onderscheid kan voor *goede onderzoeker* informeel als volgt geparafraseerd worden: *goed en een onderzoeker* (intersectief) versus *goed als onderzoeker* (niet-intersectief).⁷ Een echt minimaal paar voor dit probleem wordt gevormd door de uitdrukkingen *een taalkundig onderzoeker* en *een goed onderzoeker*: daarin is er inderdaad een oppositie *wel/geen* benoemingsfunctie

- 5 In Booij's analyse speelt het onderscheid tussen N en N⁰ een cruciale rol, maar ik heb nergens in het boek kunnen vinden wat de relatie is tussen N en N⁰, en hoe ze zich tot elkaar verhouden in een concrete grammaticale structuur. Het is toch wel belangrijk voor het goede begrip van de lezer dat dit expliciet gemaakt wordt.
- 6 Er zijn echter bepaalde uitdrukkingen die ook in het meervoud geen schwa (hoeven te) nemen, bijv. *Centraal Station* (zie Odiijk 1992: 198, voetnoot 2 voor meer voorbeelden) en volgens Booij (p. 184) gebruiken bepaalde sprekers ook schwa-loze vormen in het meervoud. Voor deze verschijnselen heb ik geen verklaring, maar Booij's claim kan ook niet als verklaring voor deze verschijnselen beschouwd worden.
- 7 Zie Larson (2002) voor een formeel voorstel voor de semantiek van dergelijke niet-intersectieve modificatie.

(en geen andere verschillen behalve de keuze van het bijvoeglijk naamwoord), maar *geen* correlatie met de aan- of afwezigheid van de schwa.

Men zou zich kunnen afvragen of het additionele verschil in modificatie hier wel zo cruciaal is. Ik denk van wel, en mijn analyse (Odijk 1992) van de afwezigheid van de schwa in constructies zoals *de taalkundig onderzoeker* maakt hier cruciaal gebruik van.

In mijn analyse (Odijk 1992) van deze constructies maak ik expliciet wat de congruentieregels zijn die werken in NP's, en hoe ze werken. In het bijzonder neem ik aan dat de congruentieregels werken zodra een deelstructuur gevormd is. Als een AP en een N gecombineerd worden om een $[_N \text{ AP N}]$ structuur te vormen, vindt er congruentie plaats tussen AP en N voor eigenschappen zoals *geslacht* en *getal*. Wanneer vervolgens deze structuur gecombineerd wordt met een D om een $[_{NP} \text{ D } [_N \text{ AP N}]]$ te vormen, vindt er opnieuw congruentie plaats voor *geslacht* en *getal*, nu tussen D en N'. Bovendien vindt nu een regel plaats die de vorm van de AP bepaalt afhankelijk van de *bepaaldheid* van D.⁸ De cruciale assumptie die de afwijkende congruentie in constructies als *het bijvoeglijk naamwoord* en de mogelijkheid van constructies zoals *de taalkundig onderzoeker* verantwoordt is dat in deze constructies uitzonderlijkwijs een *minor rule* plaatsvindt die ik *Formal Lexicalization* heb genoemd: $N^0 \rightarrow N'$, dat wil zeggen een barlevel=0 label, normaal gereserveerd voor woorden, domineert een syntactische structuur met barlevel=1. Gecombineerd met de assumptie dat het principe van *Lexical Integrity* het verbiedt twee elementen aan elkaar te relateren als ze gescheiden zijn door een label met barlevel=0,⁹ leidt dit de relevante feiten af, zoals ik heb laten zien in (Odijk, 1992). Er is geen ruimte in deze bijdrage om dat in detail toe te lichten, maar de essentie van de analyse is dat condities of regels die naar de determinator en het bijvoeglijk naamwoord refereren niet kunnen werken omdat het bijvoeglijk naamwoord 'onzichtbaar' is door de aanwezigheid van de N^0 -knoop boven de N' -knoop.

Het is mij niet duidelijk of er een regelmaat is te vinden in het toepassen van de *minor rule* van *Formal Lexicalization*. Veel idiosyncratische expressies met een onzijdig hoofd hebben geen schwa op het bijvoeglijk naamwoord (waaronder *bijvoeglijk naamwoord* zelf), maar zeer vele hebben ook wel (en verplicht) de schwa: *het Rode Leger*, *het Gele Kruis*, *het aardse slijk*, *het rechte pad*, *het laatste avondmaal*, *het bittere einde*, *(met) het blote oog*, *het boze oog*, *het Heilige Land*, *het alternatieve circuit*, *het zwarte schaap*, *het laatste woord*, *het hoogste woord*, *het zilte nat*, *etc. etc.*

3 Conclusie

Booij geeft een degelijke beschrijving van de feiten voor *phrasal names*, maar de analyse die hij voorstelt van deze feiten is naar mijn mening niet overtuigend. Booij neemt een specifieke syntactische structuur ('constructie') voor A+N *phrasal names* aan, die afwijkt van de normale structuur voor A+N combinaties, maar de argumenten die hij daarvoor aanvoert zijn volgens mij niet voldoende om deze speciale structuur te rechtvaardigen, en bepaalde feiten zijn er zelfs in strijd mee. En voor de verschijnselen die volgens mij (Odijk 1992)

8 Dat is volgens mij nu (in tegenstelling tot Odijk 1992) geen congruentieregel, maar dat doet hier nu niet ter zake.

9 Deze formulering is anders dan de formulering van Anderson (1992) waar Booij van uitgaat.

wel een afwijkende syntactische structuur rechtvaardigen maakt Booij geen gebruik van een afwijkende syntactische structuur: die behandelt hij door een (volgens mij onterecht) verband te leggen tussen afwezigheid van de schwa en het karakter van de woordgroep als *phrasal name*.

● Bibliografie

- Anderson, S. (1992).** *A-morphous morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Booij, Geert (2010).** *Construction Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, N. (1995).** *The minimalist Program*. Cambridge, Mass.: The MIT Press
- Jackendoff, R (1975).** Semantic and morphological regularities in the lexicon. *Language* 51, 639-671.
- Larson, R.K. (2002).** The grammar of intensionality. In G. Preyer and G. Peter (eds.) *Logical Form and Language*. Oxford: Clarendon Press.
- Odijk, J. (1992).** Uninflected adjectives in Dutch. In R. Bok-Bennema & R. van Hout (1992), *Linguistics in the Netherlands 1992*, 197-208. Amsterdam: John Benjamins.
- Odijk, J. (1993).** *Compositionality and syntactic generalizations*. Proefschrift KUB Tilburg.
- Rosetta, M.T. (1994).** *Compositional translation*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Sadler, L. & D. Arnold (1994).** Adjectives and the phrasal/lexical distinction. *Journal of Linguistics* 30, 187-226.
- Schenk, A. (1994).** *Idioms and collocations in compositional grammars*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Sprenger, S. (2003).** *Fixed expressions and the production of idioms*. Nijmegen: Max-Planck-Instituut voor Psycholinguïstiek.